

Podle Pecka je komunita jediným důležitým řešením světových dilemat (s. 128). Budování světové komunity začíná přirozeně u lidí samých. Běží zejména o zvládání byrokratického chaosu i autoritářských přístupů. Autor klade komunitní princip proti praktikám užívaným v armádě (s. 237). (Zde se velmi liší od postoje R. Scrutona v práci *Smysl konzervatismu*, srv. recenzi v *Sociologickém časopisu*, 1996/1).

Komunita je duchovní kvalita – shrnuje závěrem – nikoli ideologie (s. 243).

Nabízí se otázka: utopie? Utopií se často míní vysněná skutečnost, „existující“ v podstatě mimo prostor a čas. Polský sociolog Jerzy Szacki ve své knize *Utopie* (MF 1971) rozjímá důkladně nad problematikou utopií a posléze uznává jejich inspirativní charakter. Rozeznává utopie eskapistické (útěkové, snové) a heroické. (Dále utopie místa, času, věčného řádu, ře-hole a politiky.) Kam zařadit M. S. Pecka?

Podle našeho mínění je to utopie zdánlivě snová, ve skutečnosti však spíše heroická. Vychází z komunit (původně vlastně psychoterapeutických), dospívá ovšem ke globálnímu, světovému horizontu, a je tudíž utopií i výrazně politickou. Utopiím se nezdá – a ne zcela nesprávně – předhazuje faktický konzervatismus nebo reálně totalitní tendence. Myslíme si přitom, že k těm druhým Peckův „utopismus“ vůbec nesměřuje a pokud jde o konzervatismus, je otázkou, zdali jistý „návrát“ k prastarým hodnotám v současném, rozbouraném, někdy chaotickém světě lze takto charakterizovat.

Peckova „utopie“ tihne ke kořenům nedostatků dnešního světa a říká dosti konkrétně, jak jim čelit – i když spíše ze zorného úhlu psychologicko-etického. Rozhodně to nelze říci však o sociologicko-politologickém, jakož i sociálně-ekonomickém rozpracování Peckovy vize.

Od sociologie malých skupin (komunit) k makrosociologii světového společenství včetně jejího institucionálního aspektu se vine předlouhá, nesnadná cesta, jejíž zákruty nelze narýsovat např. autorovým „utopickým“ návrhem na „komunitní“ (kolektivní) prezidentství v USA (s. 235-237). Jeho představy se ovšem začleňují jak do některých pozitivních rysů tzv. postmodernismu (úcta k diferentnímu), tak, a to především, do světového hnutí za změnu hodnot, což není zrovna málo, ale k nalezení či aspoň hledání společenského subjektu sociokulturní změny – s přihlédnutím k sociální stratifikaci – to nepostačuje.

Reálný smysl Peckova ideálu (vedle přínosu k sociologii malých skupin) možno ovšem spatřovat v jeho podobnosti s úsilím o samosprávné pojetí demokracie jako lidské sebe-správy. (Tedy nejen v rozšiřování decentralizace pomocí územní – místní a regionální – samosprávy.) Takovou cestu vpřed doporučoval již významný český sociolog a filozof 20. století Josef Ludvík Fischer. Toto téma není však předmětem naší recenze.

Karel Bertelmann

Der Werturteilsstreit. Die Äusserungen zur Werturteilsdiskussion im Ausschuss des Vereins für Sozialpolitik (1913).

Herausgegeben und eingeleitet von Heino Heinrich Nau, Beiträge zur Geschichte der deutschsprachigen Ökonomie, Bd. 8

Marburg, Metropolis-Verlag 1996, 203 S.

Diskuse o teoretických a metodologických základech věd o společnosti jsou v českém prostředí tradičně sledovány s určitou nedůvěrou. Tento nedostatek nejen neprospívá jejich úrovni, ale bohužel vede k přehlížení skutečnosti, že předmětem těchto debat nejsou jen čistě vnitro-odborové otázky, ale že v nich mnohdy jde o

záležitosti, jež mají zásadní význam pro povahu vědeckého poznání. Jednomu z nejznámějších sporů, který spoluvytvářel charakter moderní vědy, je věnován 8. svazek ediční řady *Beiträge zur Geschichte der deutschsprachigen Ökonomie* nazvaný *Der Werturteilsstreit. Die Äusserungen zur Werturteilsdiskussion im Ausschuss des Vereins für Sozialpolitik* (Marburg, Metropolis-Verlag 1996). Shrnuje příspěvky jednotlivých členů spolku pro jeho zasedání v lednu 1914 v Berlíně. Texty, které byly doposud prakticky neznámé (v době svého vzniku byly publikovány jen v malém nákladu pro potřeby členů výboru) vydal a obsáhlým úvodem doprovodil Heino Heinrich Nau.

V úvodní studii je čtenář seznámen se *Spolkem pro sociální politiku*, jenž vznikl v roce 1872. Jeho úkolem měl být příspěvek k sociální reformě společnosti, v níž byla stále více patrná řada negativních rysů souvisejících s pokračující industrializací. Ačkoliv v prvních desetiletích existence spolku nestály metodologické otázky v popředí jeho zájmu, byla v prostředí německy hovořících ekonomů a sociologů tato témata intenzivně sledována. Před rokem 1914 se vrcholem těchto diskusí stal tzv. spor o metodu, který výrazně napomohl k upevnění postavení ekonomie jako samostatného oboru. Jeho hlavními aktéry byli Gustav Schmoller a Carl Menger. Již v rámci tohoto sporu byly formulovány názory, které rozvíjely, doplňovaly a prohlubovaly příspěvky do debaty ve Spolku pro sociální politiku. Gustav Schmoller jako hlavní představitel tzv. historické školy chápal ekonomii jako vědu, jejímž úkolem je poskytovat praktické návody a orientace. Přitom musí vycházet z konkrétních historických podmínek, musí poznat a pochopit konkrétní právní, etické instituce a hodnoty příslušného národa, jeho „mravně duchovní základnu“. Z toho důvodu je přiměřenější hovořit o národním hospodářství, neboť předmětem (a výsledkem) bádání jsou skutečnosti relevantní jen v rámci určitého národa. Ekonomie je pro Schmollera součástí univerzální sociální vědy, nerozlučně spjata s politikou a etikou. Carl Menger (mj. zakladatel teorie mezního užítu) naproti tomu odděluje ekonomickou teorii od praxe. Teorie, která na rozdíl od Schmollerova pojetí nevystačí s pozorováním reality a konstatováním kauzálních vztahů, ale musí pracovat s pojmy a realitu uchopovat prostřednictvím myšlenkové abstrakce, je sice s praxí propojena, ale uchovává si samostatnost. Jejím cílem je stanovit univerzální pravidla lidského jednání a v jejich rámci zkoumat vhodnost určitých prostředků pro dosažení určitých cílů, jež ovšem zadává praxe (tzn. politika). Vychází z obecných premis a její výsledky si mají nárokovat obecnou platnost.

Je patrné, že se jednalo o hluboký a zásadní spor, který má několik rovin. Lepšímu pochopení jeho mimořádného dosahu slouží analýza jeho dalších aspektů a důsledků. Mám na mysli např. hledisko politologické – povaha norm konstituujících společenství (obsahové vs.

formální), charakter a úkoly politiky. Opomenout nelze ani reálně politický (dnes již spíše obecně historický) rozměr.

V dalších částech úvodní stati autor charakterizuje příspěvek Maxe Webera, který upevnil odmítnutí názorů historické školy a argumenty jejich odpůrců spojil s novokantovským principem vztaženosti k hodnotám.

Závěrečná pasáž vstupního pojednání je věnována historii předcházející vypuknutí sporu přímo na půdě Spolku pro sociální politiku a jeho první fázi. Když začalo docházet k prudkým konfliktům poškozujícím prestiž Spolku, které se týkaly hranic vědy a očekávání, jež mohou být s vědou spojována (zejména na zasedání v roce 1909 ve Vídni), byla v listopadu 1912 vydána výzva všem členům, aby zaslali písemnou odpověď na 4 otázky postihující jádro sporu:

1. Postavení hodnotových soudů v ekonomii.
2. Poměr vývojových tendencí k praktickému hodnocení.
3. Označení hospodářskopolitických a sociálně-politických cílů.
4. Poměr obecných metodologických zásad ke zvláštním úkolům akademického vyučování.

Na první pohled je jasné, že nejdůležitější byla otázka první a že z odpovědi na ni, které zaujímaly nejvíce prostoru (v nejednom případě byla zodpovězena pouze ona), lze odvodit názory účastníků diskuse i na další otázky. Diskuse zřetelně navazuje na tzv. spor o metodu, přináší ale posun původně ostře vyhrazených stanovisek směrem ke kompromisu. Většina příspěvků se totiž snaží skloubit zdánlivě nesmiřitelná pojetí principiálně vylučující hodnotové soudy z vědy a naproti tomu prosazující možnost vědeckého hodnocení vycházejícího z všeobecně platných, nadindividuálních hodnot. Navzdory tomu je mezi protagonisty diskuse možno identifikovat zjevné zastánce historicko-etického Schmollerova přístupu a naopak ostře profilované přívržence názoru Mengerova.

Mezi první patří bezpochyby Rudolf Goldscheid, Albert Hesse a Karl Oldenberg. Věda se podle nich nevyčerpává jen teoretickým bádáním, ale má i neodmyslitelné praktické úkoly, zejména v oblasti politiky. V rámci vědy je odlišena deskriptivní a explikační práce od činnosti kritické a normativní. S tím souvisí též